

УДК 316.3:061]:008(477-82)

DOI 10.32461/2226-3209.1.2025.327929

Цитування:

Галан О. М. Єврейська спільнота в культурному просторі Луцька. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2025. № 1. С. 111–116.

Галан Ольга Миколаївна,
аспірантка Волинського національного
університету імені Лесі Українки
<https://orcid.org/0000-0002-2392-0200>
ohalan@lpc.ukr.education

Halan O. (2025). Jewish Community in the Cultural Space of Lutsk. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal*, 1, 111–116 [in Ukrainian].

ЄВРЕЙСЬКА СПІЛЬНОТА В КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ ЛУЦЬКА

Мета статті – виявити та проаналізувати вплив єврейської громади на культурний простір Луцька у пострадянський період, окреслити головні тенденції міжкультурної взаємодії та роль єврейської спадщини у формуванні міської ідентичності. Особливу увагу приділено вивченню громадських ініціатив, спрямованих на відновлення історичних пам'яток, реставрацію синагог та музейні проекти, що сприяють збереженню пам'яті про єврейську культуру Луцька. **Методологія дослідження** ґрунтується на міждисциплінарному підході, поєднуючи методи історичного аналізу, культурологічного дослідження та соціологічного опитування. Основу емпіричної бази складають наукові праці, архівні документи, матеріали ЗМІ, а також інтерв'ю з представниками єврейської громади та експертами у сфері культурної спадщини. Додатково використано польові дослідження та візуальний аналіз архітектурних пам'яток, що дозволяє простежити динаміку їхнього стану та змін у міському середовищі. **Наукова новизна** дослідження полягає у комплексному аналізі культурного простору Луцька крізь призму єврейської присутності та її впливу на сучасний розвиток міста. Особливий акцент зроблено на процесах збереження єврейської спадщини та її інтеграції у загальноміський контекст. Важливим аспектом є дослідження сучасних ініціатив з популяризації єврейської культури через фестивалі, виставки та освітні заходи. **Висновки.** Єврейська спільнота відіграє значну роль у формуванні культурного ландшафту Луцька, сприяючи розвитку міжкультурного діалогу та підтримуючи збереження історичної пам'яті. Незважаючи на демографічне скорочення, культурні ініціативи та проекти, спрямовані на популяризацію єврейської спадщини, продовжують впливати на сучасну ідентичність міста. Відзначено важливість співпраці місцевої влади, громадських організацій та міжнародних фондів у підтримці єврейської культурної спадщини.

Ключові слова: єврейська спільнота, Луцьк, культурний простір, міжкультурна взаємодія, полікультурність, культурна ідентичність, культурна спадщина, історична пам'ять, урбаністика, міська культура.

Halan Olha, Postgraduate Student, Lesya Ukrainka Volyn National University

Jewish Community in the Cultural Space of Lutsk

The purpose of the study is to identify and analyse the impact of the Jewish community on the cultural space of Lutsk during the post-Soviet period, outline key trends in intercultural interaction, and explore the role of Jewish heritage in shaping urban identity. Special attention is given to the study of public initiatives aimed at restoring historical monuments, synagogue renovations, and museum projects that contribute to the preservation of Jewish cultural memory in Lutsk. **Research methodology.** The research is based on an interdisciplinary approach, combining methods of historical analysis, cultural studies, and sociological surveys. The empirical foundation includes scholarly works, archival documents, media materials, and interviews with representatives of the Jewish community and experts in cultural heritage. Additionally, field research and visual analysis of architectural monuments are employed to track changes in their condition and transformations within the urban environment. **The scientific novelty** of this study lies in its comprehensive analysis of Lutsk's cultural space through the lens of Jewish presence and its influence on the city's contemporary development. Special emphasis is placed on the processes of preserving Jewish heritage and integrating it into the broader urban context. Another important aspect is the examination of modern initiatives aimed at popularising Jewish culture through festivals, exhibitions, and educational activities. **Conclusions.** The Jewish community plays a significant role in shaping Lutsk's cultural landscape, fostering intercultural dialogue, and preserving historical memory. Despite demographic decline, cultural initiatives and projects aimed at promoting Jewish heritage continue to influence the city's modern identity. The study highlights the importance of collaboration between local authorities, public organisations, and international foundations in supporting Jewish cultural heritage.

Keywords: Jewish community, Lutsk, cultural space, intercultural interaction, multiculturalism, cultural identity, cultural heritage, historical memory, urban studies, urban culture.

Актуальність теми дослідження. Полікультурність із давніх часів до сьогодні є важливим чинником розвитку соціокультурних процесів в українських землях. Культура України характеризується співіснуванням і взаємодією різних етнічних груп, цьому сприяли геополітичне розташування та міграційні процеси. В Луцьку впродовж віків проживали різні етнічні спільноти, які здійснили вплив на культурний ландшафт міста. Однією з них є чисельна єврейська громада, яка в період Другої світової війни була майже знищена німцями. Але з початком незалежності України національно-культурна спільнота євреїв відродилась і сьогодні відіграє важливу роль в культурному просторі міста, саме тому дослідження єврейського сегменту культури Луцька є актуальною проблемою для культурологічного аналізу. У попередніх працях, що стосуються єврейської тематики, не завжди можливо простежити поетапний розвиток єврейської общини від появи етнічного конгломерату в середньовічному Луцьку до стійкої етнокультурної організації з розвиненою комунікацією в XXI столітті. У зв'язку з цим варто звернути увагу на аналіз єврейської спільноти Луцька як самобутнього культурного явища і проаналізувати основні аспекти діяльності товариства в контексті міжкультурної взаємодії.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідники висвітлюють життя євреїв Луцька в різноманітних ракурсах, зокрема в дослідженнях з історії міста, архітектурних пам'яток, економічного життя, а також трагічних сторінок етнічної спільноти. Зокрема, Валентина Надольська досліджує історію єврейської общини історичної Волині, громадське і культурне життя євреїв Волинської губернії, економічну та господарську діяльність [10]. Явища і події Голокосту луцьких євреїв висвітлені в працях багатьох істориків, так, Богдан Зек в праці «Луцьк в роки нацистської окупації» [7], розкриває історію єврейської громади Волині у роки німецького поневолення. Краєзнавець Геннадій Бондаренко досліджував місця меморіалізації єврейської спільноти, зокрема й у місті Луцьку [1]. Проте комплексний аналіз діяльності єврейських товариств Луцька відсутній, як і культурологічні дослідження міжетнічної взаємодії єврейського етносу з представниками інших культур.

Мета дослідження. З огляду на те, що діяльність єврейської спільноти в культурному просторі Луцька розглядалась лише дотично через певні приклади або ж порівняння, мета нашої роботи – проаналізувати історичне

становлення національно культурного об'єднання євреїв Луцька та особливості його діяльності в період української незалежності.

Виклад основного матеріалу. Початок розселення євреїв в Україні сягає періоду Київської Русі. Збереглися писемні свідчення про єврейських мешканців Галицько-Волинського князівства. Так, князь Данило користувався допомогою євреїв при реорганізації своїх володінь. А у Галицько-Волинському літописі, де описується смерть і поховання князя Володимира Васильовича в 1288 р. в м. Володимирі, відзначено велику жалобу місцевих євреїв з цього приводу. Ці факти переконують, що вже у XIII ст. євреї проживали на території Волині, тим самим був покладений початок процесу формування у краї єврейської етнічної громади. Своє логічне продовження цей процес отримав у польсько-литовську добу [10, 271].

За довгий історичний період співжиття в Луцькій міській громаді єврейська община переживала періоди і гонінь, і відносної стабілізації, отримуючи як певні привілеї, так і утиски. Починаючи з часів Російської імперії, євреї в Луцьку піддаються дискримінації, їхні громадянські права суттєво обмежуються. Впродовж усієї своєї представленості в культурному просторі міста єврейська спільнота мала здебільшого замкнений характер, що зумовлювалось особливостями культурно-релігійних традицій євреїв, які гуртувалися, насамперед, навколо сакральних центрів. Як стверджує сучасний луцький дослідник Олександр Котис, – «Ще перед 1800 роком кількість єврейського населення в Луцьку переважала кількість християнського. На кінець століття 80–90 % населення було євреями. По місту були розкидані десятки синагог та молитовних домів» [9, 153].

У міжвоєнний період (1919–1939 роки) населення Луцька було багатонаціональними, а отримання містом статусу Волинського воєводського центру Другої Речі Посполитої сприяло зростанню культурної, громадської, економічної активності представників етнічних спільнот. Оскільки єврейська громада переважала за чисельністю, «...за переписом населення 1921 р., її чисельність становила 14 860 осіб, що становило 70,2% від загальної кількості лучан. У подальші роки, не дивлячись на те, що їх кількість і надалі зростала (у 1931 р. до 17 366 осіб), частка єврейського населення серед загалу міських мешканців зменшилася до 42,2%. Причина цього крилася з одного боку в активній еміграції серед представників цієї спільноти, з іншого, у значному напливі поляків з інших регіонів Польщі. Основними формами колективної репрезентативності

євреїв у міжвоєнному Луцьку були Луцька єврейська релігійна гміна та чисельні осередки різного роду політичних партій, громадських організацій і професійних об'єднань» [12, 69].

З початком окупації Луцька 25 червня 1941, яке було одним із найбільших міст Західної України, де впродовж століть проживала і формувалася єврейська спільнота. «Національна політика нацистів на окупованих територіях перетворилася у справжню трагедію для міста. У результаті Голокосту загинула фактично вся єврейська громада, яка становила майже половину населення Луцька. Масові розстріли відбувалися з перших днів окупації. Запровадивши систему відзнак для євреїв, окупаційна влада змушувала їх сплачувати спеціальні податки, здавати цінності та інші речі. Окрім цього, існувала система фізичної експлуатації, були впроваджені всеохоплюючі заборони та обмеження. Реалізуючи поставлені завдання, німецька влада переселила усіх євреїв Луцька до гетто, яке було утворене на території Старого міста. Умови життя в цьому таборі не відповідали навіть першочерговим потребам людей. Результатом такої політики стало фізичне знищення майже 25 тис. осіб єврейської громади міста і навколишніх населених пунктів у серпні 1942 р.» [7, 59].

В післявоєнні часи через кампанії антисемітизму діяльність єврейських національно-культурних товариств не репрезентована. «З іншого боку, в хрущовський період євреї опинилися у певному культурному вакуумі. Це характеризувалося знищенням традиційної ідишської цивілізації в період Голокосту, а також розгромом єврейських культурних установ в 1952-1953 рр. Фізичне знищення провідних єврейських письменників, акторів, пов'язаних з ЄАК, було справді не виправною втратою. До цього варто додати відсутність єврейських навчальних закладів, як нижчої, так і вищої ланки. За переписом 1959 року кількість євреїв визначалася у 2 267 814 осіб (1,09% від загального населення Радянського Союзу), але в реальності, як вважають сучасні дослідники, їх могло бути на 15% більше. Вони займали за чисельністю 11-е місце серед народів СРСР. В Україні мешкало близько 840 тис. (2% населення), республіка займала в цьому відношенні друге місце після РРФСР (875 тис.)» [6].

Одночасно з відновленням незалежності та суверенітету України в 1991 році та демократичною трансформацією суспільства відбулося етнокультурне відродження як українців, так і національних меншин, що призвело до утворення Національно-культурної асоціації. Рушійною силою цих

спілок була творча дисидентська інтелігенція, яка зуміла об'єднатися навколо культурно-освітніх цілей, незважаючи на нагляд Комуністичної партії. В умовах демократичних перетворень з весни 1989 почали створюватися перші національно-культурні товариства в Україні. Національно-культ. діяльність активізувалася з проголошенням незалежності України 1991 [3, 459].

У грудні 1989 року представники єврейської інтелігенції Луцька створили Волинську обласну організацію Українського товариства єврейської культури. Організаційна конференція затвердила Статут товариства і обрала правління. Головою товариства був обраний – Кальман Ізраїлевич Марьясіс [5]. З початком незалежності України Волинську обласну організацію Українського товариства єврейської культур очолив І. Долінський, за час керівництва якого, громаді євреїв Луцька було передано автентичну будівлю. В споруді на вулиці Богдана Хмельницького в місті Луцьку з початку ХХ ст. та закінчуючи окупацією міста, розміщувалась єврейська гміна, школа, молитовний зал, рабинське управління та інші єврейські організації. Наступним етапом в діяльності національно-культурного товариства стало створення Волинської релігійної громади прогресивного іудаїзму в 1999 році. За інформацією з офіційного сайту об'єднання: «... членами правління громади в різні роки обиралися Борис Карп, Борис Цудечкіс, Йосип Ейдінов, Едуард Тумаркін, Товій Рівець, Світлана Урицька, Олександр Гайдар, Олександра Гайдар, Дмитро Пісьман, Дмитро Гнатюк, Валентин Гнатюк, Наталя Пашук, Іда Плотнікова, Лариса Коваленко, Сергій Швардовський, Ольга Козирська, Людмила Кучеренко» [5].

З 2003 року на посаду голови був обраний Едуард Долінський, який працював виконавчим директором Всеукраїнського Єврейського Конгресу та Єврейського фонду України. В єврейській громаді міста була створена нова структура – Опікунська рада та введена посада виконавчого директора громади. В травні 2015 року на посаду голови правління громади було обрано Іллю Борисовича Мірецького, а виконавчим директором призначено Сергія Швардовського.

Після отримання будівлі в довгострокове користування в першу чергу був обладнаний зал для здійснення релігійних обрядів та вивчення Тори. Кожен Шаббат члени громади стали зустрічатися в обшинному центрі для проведення служби Кабалат Шаббат і ранкових суботніх молитов. Крок за кроком люди стали дізнаватися все більше про іудаїзм [5].

Діяльність луцького єврейського національно-культурного товариства пов'язана насамперед з релігійною, просвітницькою, волонтерською роботою. При громаді активно діють чисельні релігійні, мистецькі, освітні та культурно-освітні програми для дітей, молоді, молодих сімей, людей середнього та старшого віку. Товариство часто виступає ініціатором чи співорганізатором культурних проєктів, що сприяють налагодженню мультикультурних діалогів, зокрема в 2016 році в відбувся другий етап проєкту «Луцьк – мультикультурне місто».

Як зазначив Сергій Швардовський у своєму інтерв'ю від 24 вересня 2024 року [13], національно культурне товариство налічує близько 400 членів та членкинь. Приміщення та прилегла територія єврейського національно-культурного товариства об'єднує урочисту залу для культових потреб, простір для спілкування, дитячий освітній центр, кімнату-музей «Єврейський дворик», кухню-пекарню, спортивну залу, перукарню, пральню, волонтерський склад.

Координаторка єврейської волонтерської мережі Volunteer Community FSU у Луцьку, активна учасниця національно-культурного товариства євреїв Луцька Тетяна Плотнікова [11] в інтерв'ю розповіла про діяльність товариства та філії «Хесед Бешт» в Луцьку.

«Шаббатний гість» – проєкт, покликаний зберігати та поширювати традиції святкування Шаббату, створюючи атмосферу єдності та сімейного затишку. Щотижня волонтери випікають свіжі хали та передають їх клієнтам громади разом із свічками й іншими символами Шаббата. Ця ініціатива слугує не лише матеріальною підтримкою, але й релігійно-культурним зв'язком, допомагаючи людям відчувати належність до юдейської спільноти.

Важливим аспектом діяльності національно-культурного товариства є волонтерська робота представлена численними проєктами, разовими та періодичними акціями, які реалізуються членами спільноти та волонтерами. Food Security – проєкт, який забезпечує благодійні обіди тричі на тиждень для представників громади та внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Приготування страв здійснюється за підтримки спонсорів, волонтерів. Проєкт виконує подвійну функцію: забезпечує базові потреби в харчуванні та створює відчуття стабільності й соціальної турботи для тих, хто перебуває у складних життєвих обставинах.

У межах благодійного проєкту «Тепло дому» реалізуються заходи, спрямовані на емоційну підтримку дітей у притулках та будинках сімейного типу завдяки підтримці

меценатів і волонтерів. Ініціатива є прикладом соціальної взаємодії, яка об'єднує спільноту навколо ідеї допомоги та доброти.

Соціальна перукарня «Цирульник» є важливим елементом волонтерського проєкту, спрямованого на надання безкоштовних послуг із догляду за зовнішністю для соціально вразливих категорій населення. Метою ініціативи є створення комфортного середовища, де відвідувачі можуть отримати не лише професійні послуги, такі як стрижка, укладка волосся, манікюр, педикюр та парафінотерапія, а й увагу, спілкування та підвищення впевненості в собі.

У 2024 році в межах діяльності «Нашого Теплого Дому» продовжено реалізацію волонтерського проєкту «Здоров'я у наших руках», спрямованого на зміцнення фізичного та емоційного здоров'я членів громади. Основною метою ініціативи є організація регулярних оздоровчих занять та вдосконалення роботи реабілітаційного центру. Програма проєкту включає: оздоровчу гімнастику для підтримки фізичного тону, йогу, що сприяє гармонії тіла і розуму, ізраїльські танці, які поєднують фізичну активність і культурну традицію, фітотерапію, оздоровчий масаж «Шіацу», що покращує кровообіг та знімає напруження. Особливістю проєкту є його відкритість для всіх вікових категорій.

Освітня діяльність єврейської общини Луцька зосереджена на декількох напрямках. Одним із них є міжнародний освітній проєкт AJT Junior: формування ключових навичок у дітей віком 7–12 років. Основною метою проєкту є забезпечення гармонійного розвитку дітей через формування універсальних навичок, необхідних для успішної соціалізації в підлітковому та дорослому віці. У межах діяльності освітнього центру «Теплий дім» реалізується проєкт Jews Cool, спрямований на розвиток освітніх і соціальних компетенцій дітей у дружній та мотивуючій атмосфері, основними напрямками роботи проєкту є вивчення математики і англійської мови.

Відзначення усіх важливих дат іудейського календаря в національно-культурному товаристві відіграє консолідуючу функцію. У 2024 році святкування Суккоту в єврейській громаді міста Луцька набуло особливого символічного значення. Ключовим елементом святкування стало будівництво традиційної сукки, в якій і відбувалися святкові заходи, зокрема: виконання заповіді про лулав, спільна трапеза.

Проєкти, пов'язані з меморіалізацією місць пам'яті євреїв у Луцьку, значно впливають на формування культурного

ландшафту міста. Однак, процес меморіалізації супроводжується викликами, пов'язаними з достовірністю історичних даних та ризиком міфологізації подій. У деяких випадках відсутність архівних матеріалів чи суперечливі свідчення створюють поле для дискусій про автентичність представлених фактів. Проєкт «Пам'ять», який реалізовується національно-культурним товариством євреїв Луцька є важливою ініціативою, спрямованою на вшанування пам'яті жертв Голокосту та збереження історичної спадщини. Щороку наприкінці серпня або на початку вересня члени громади, клієнти благодійного фонду «Хесед» та всі небайдужі збираються на місці масового поховання 25 658 євреїв, убитих під час Голокосту. Проєкт «Пам'ять» демонструє, як колективна скорбота може стати основою для зміцнення єдності громади, формування соціальної відповідальності та поширення цінностей гуманізму.

У Луцьку, в приміщенні Волинської релігійної громади прогресивного іудаїзму, облаштовано музей-кімнату єврейської історії та культури. Організація кімнати єврейської історії та культури стала важливим етапом у збереженні пам'яті про єврейське життя Волині, сприяючи вивченню та популяризації спадщини цього етносу в регіональному та національному контексті.

Культурно-мистецька діяльність Волинської релігійної громади прогресивного іудаїзму представлена творчими об'єднаннями: театральньо-вокальний колектив «Хохма», вокальний жіночий колектив клубу «Яхад», хореографічний колектив «Дрейдл». Ці колективи не лише сприяють збереженню та популяризації єврейської культури, але й формують платформу для міжкультурного діалогу, посилюючи роль громади в культурному житті регіону, інтегруючи їх у сучасне суспільство.

Ідея мультикультурності через інтеграційні та освітні ініціативи єврейського товариства проявила себе в дитячій творчості. Пленер, організований у межах програми Ради Європи «Інтеркультурні міста», став творчим простором для дітей, зокрема внутрішньо переміщених осіб, представників національних спільнот і місцевих учнів Луцької художньої школи. Його метою було не лише розвиток художніх навичок, а й осмислення багатокультурної історії міста через творчість. Захід розпочався з екскурсії історичними локаціями Луцька, які відображають багатонаціональну спадщину регіону. Під час пленеру діти створювали картини, які відображають їх бачення інтеркультурного Луцька. Твори були представлені на виставці до Дня художника. Такий підхід сприяє

формуванню в молоді уявлення про важливість збереження культурного розмаїття. Організація цього заходу підкреслює актуальність Луцька як прикладу інтеркультурного міста, яке об'єднує різні етнічні та культурні спільноти.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному аналізі ролі єврейської громади в культурному просторі Луцька з акцентом на пострадянський та сучасний періоди. Вперше здійснено міждисциплінарний підхід, що поєднує історичний, культурологічний аналіз для вивчення трансформації єврейської присутності в міському середовищі. Досліджено вплив єврейської спадщини на міську ідентичність, зокрема, як єврейські культурні пам'ятки, історичні об'єкти та громадські ініціативи формують сучасний образ Луцька. Особливу увагу приділено вивченню сучасних ініціатив із збереження єврейської культури, включаючи волонтерські проєкти, музейні експозиції та освітні програми, що сприяють популяризації єврейської спадщини серед широкої громадськості.

Висновки. Національно-культурне товариство євреїв Луцька за рахунок реалізації основних напрямів діяльності (волонтерського, освітнього, культурно-мистецького) не лише репрезентує надбання єврейської культури, а й консолідує навколо себе представників інших етнічних спільнот.

Волонтерська діяльність адресована усім тим, хто потребує допомоги. Упродовж свого існування національно-культурне товариство євреїв Луцька залучене до багатьох процесів соціально-економічного, політичного і культурного життя міста, має високий рівень організації та різноплановість діяльності. Цьому сприяє наявність розгалуженої мережі загальноукраїнських та міжнародних єврейських організацій, фінансова спроможність єврейської громади та її підтримка єврейськими міжнародними організаціями.

Меморіальні дошки, пам'ятники та інші форми увічнення історії єврейської громади відновлюють зв'язок сучасного міського простору з його багатокультурним минулим. Наприклад, встановлення пам'ятного знаку на місці Луцького гетто чи меморіальних плит на кладовищах інформує про трагічні події Голокосту, акцентуючи увагу на багатовіковій історії євреїв у місті. Використання історико-культурної спадщини як основи для творчих заходів дозволяє не лише актуалізувати минуле, а й формувати толерантність та взаємоповагу серед сучасних поколінь. Це робить Луцьк важливим прикладом мультикультурного міста, яке прагне гармонійного розвитку через підтримку інтеркультурного діалогу.

Література

References

1. Бондаренко Г. Дослідження історії євреїв у Волинській області. *Минуле і сучасне єврейської громади на Волині* : матер. Міжнар. наук. істор.-краєзн. конф. (смі Маневичі, 20–21 серпня 2013 р.) та Міжнародної наукової конференції «Польська культура в контексті волинського тексту» (Луцьк, 03–04 квітня 2014 р.). Луцьк, 2014. Вип. 49. 296 с.

2. Вперше за 80 років: синагогу в Луцьку передали іудейській громаді. *Хроніки Любарта*. 27.05.2021. URL: <http://surl.li/ttztat> (дата звернення: 21.11.2024).

3. Галан О. Процес відродження національно-культурних товариств в умовах становлення української державності. *Актуальні проблеми розвитку природничих та гуманітарних наук* : зб. матер. VII Міжнар. наук. практ. конф. (10 листопада 2023 р.). Луцьк, 2023. 573 с.

4. Єврейська громада Луцька. Спільнота в соцмережі Facebook. URL: <https://surl.li/urhlfk> (дата звернення: 02.01.2025).

5. Єврейська громада прогресивного іудаїзму м. Луцька та Волинської області. URL: <http://jewishvolyn.com/ua/> (дата звернення: 02.01.2025).

6. Єврейське питання в УРСР: дискримінація в хрущовську епоху (1953–1964 рр.). *Дисидентський рух в Україні: віртуальний музей*. URL: <https://museum.khpg.org/1551283265> (дата звернення: 12.11.2024).

7. Зек Б. М. Луцьк у роки нацистської окупації (1941–1944). Волинський краєзнавчий музей. Луцьк : Вежа-Друк, 2017. 421 с.

8. Кальян С. Відродження єврейських національних традицій в сучасній Україні. URL: <http://surl.li/tturw> (дата звернення: 21.11.2024).

9. Котис О. Луцьк. Тисяча років життя та історії. Київ : Віхола, 2024. 224 с.

10. Надольська В., Мірошніченко Л. З історії єврейської общини Волині. *Минуле і сучасне Волині: Олександр Цинкаловський і край* : матер. IX наук. істор.-краєзн. міжнар. конф. (Луцьк, 20–23 січня 1998 р.). Луцьк : Надтсир'я. 1998. 499 с.

11. Плотнікова Т. Усна розповідь (інтерв'ю). Луцьк, 24 вересня 2024 р. Рукопис. Зберігається в особистому архіві автора.

12. Шваб А., Малеончук Г. Єврейські релігійні, громадсько-політичні та культурно-освітні організації міжвоєнного Луцька. *Краєзнавство*. 2015. № 3/4. URL: <http://surl.li/ozmtxa> (дата звернення: 02.01.2025).

13. Швардовський С. Усна розповідь (інтерв'ю). Луцьк, 24 вересня 2024 р. Рукопис. Зберігається в особистому архіві автора.

1. Bondarenko, H. (2014). Research on the History of Jews in the Volyn Region. The Past and Present of Volyn and Polissia. From the History of National Minorities in Volyn, 49 [in Ukrainian].

2. For the First Time in 80 Years: The Synagogue in Lutsk Was Transferred to the Jewish Community. (May 27, 2021). The Chronicles of Lubart. Retrieved from: <http://surl.li/ttztat> [in Ukrainian].

3. Halan, O. (2023). The Process of Revival of National and Cultural Societies in the Formation of Ukrainian Statehood. Actual Problems of the Development of Natural Sciences and Humanities: Proceedings of the VII International Scientific and Practical Conference (10 November 2023). Lutsk, 459–461 [in Ukrainian].

4. Jewish Community of Lutsk. (n.d.). Facebook Community Page. Retrieved from: <https://surl.li/urhlfk> [in Ukrainian].

5. Jewish Question in the Ukrainian SSR: Discrimination in the Khrushchev Era (1953–1964). (n.d.). Dissident Movement in Ukraine: Virtual Museum. Retrieved from: <https://museum.khpg.org/1551283265> [in Ukrainian].

6. Zek, B. M. (2017). Lutsk during the Nazi Occupation (1941–1944). Volyn Regional Museum. Lutsk [in Ukrainian].

7. Kaliian, S. (n.d.). Revival of Jewish National Traditions in Modern Ukraine. Retrieved from: <http://surl.li/tturw> [in Ukrainian].

8. Kotys, O. (2024). Lutsk: A Thousand Years of Life and History. Kyiv [in Ukrainian].

9. Nadolska, V., & Miroschnychenko, L. (1998). From the History of the Jewish Community of Volyn. The Past and Present of Volyn: Oleksandr Tsynkalovskiy and the Region. Materials of the IX International Scientific and Local History Conference (January 20–23, 1998), 271–272. Lutsk [in Ukrainian].

10. Plotnikova, T. (September 24, 2024). Oral Narrative (Interview). Lutsk. Manuscript in the author's personal archive [in Ukrainian].

11. Shvab, A., & Maleonchuk, H. (2015). Jewish Religious, Socio-Political, and Cultural-Educational Organisations of Interwar Lutsk. Local Lore, 3/4. Retrieved from: <http://surl.li/ozmtxa> [in Ukrainian].

12. Shvardovskyi, S. (2024, September 24). Oral Narrative (Interview). Lutsk. Manuscript in the author's personal archive [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10.01.2025
Отримано після доопрацювання 11.02.2025
Прийнято до друку 18.02.2025